

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI

“TASDIQLAYMAN”

Rektor

Sh.Sirojiddinov

2018 yil “20” 01

“KELISHILDI”

Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi

2018 yil “7” 12

Ro‘yxatga olindi: № BD -5321100-3.05

2018 yil “21” 11

HOZIRGI ADABIY JARAYON

FAN DASTURI

Bilim sohasi: 100000 – Gumanitar
Ta‘lim sohasi: 110000 - Pedagogika
Ta‘lim yo‘nalishi: 5111200 - O‘zbek tili va adabiyoti

TOSHKENT – 2018

Fan dasturi Oliy va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi yo'nalishlari bo'yicha O'quv-uslubiy birlashmalar faoliyatini Muvofiqlashtiruvchi Kengashining 2018 yil "21" 11 dagi 5 - sonli bayonnomasi bilan ma'qullangan.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2018 yil "7" 12 dagi "1000"-sonli buyrug'ining 4 -ilovasi bilan fan dasturi ro'yxati tasdiqlangan.

Fan dasturi Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universitetida ishlab chiqildi.

Tuzuvchilar:

I.Yoqubov – ToshDO‘TAU, “Adabiyot nazariyasi va zamonaviy jarayon” kafedrası dotsenti, filologiya fanlari nomzodi

Taqrizchilar:

Qahramonov Q – O‘z R.FA Alisher Navoiy nomidagi O‘zbek tili, va folklori instituti ilmiy xodimi, filologiya fanlari doktori

Ulug‘ov A. – ToshDO‘TAU, “Adabiyot nazariyasi va zamonaviy jarayon” kafedrası dotsenti, filologiya fanlari nomzodi

Fan dasturi Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti o'quv-uslubiy kengashida ko'rib chiqilgan va tavsiya qilingan (2018 yil "28" 08 dagi 9 - sonli bayonnoma).

I. O'quv fanining dolzarbligi va oliy kasbiy ta'limdagi o'rni

Istiqlol yillarida ijtimoiy-siyosiy, madaniy hayotning barcha jabhalarida bo'lgani kabi ta'lim sohasida ham tub islohatlar amalga oshirilmoqda.

Bu yillarda xalqimizning boy madaniy merosini qayta tiklash, yuksak ma'naviyat, milliy zo'ziga xoslik va xalq an'agnalarining mavjud ko'p asrlik sarchashmalarini rivojlantirish, nafaqat jismonan sog'lom, ayni paytda ma'nan yetuk va har tomonlama barkamol shaxslar jamiyatini barpo etish uchun zarur shart sharoitlar yaratishga katta e'tibor qaratib kelinmoqda. Jumladan, Respublikamiz Prezidenti Sh. Mirziyoevning 2017 yil 15 fevraldagim "*Madaniyat va sport sohasida boshqaruv tizimini yanada takomillashtirish choratadbirlari to'g'risida*"¹ gi Farmonida aholi keng qatlami orasida ma'naviy-axloqiy kamolot va sog'lom turmush tarziga intilishini kuchaytirish maqsadi ko'zlangan. Shaxs ma'naviy-axloqiy kamoloti haqidagi davlat siyosatini aks ettiruvchi ushbu farmonda: "*Aholining madaniy va estetik ehtiyojlarini yanada to'laroq qondirish, teatr, musiqa, tasviriy san'at va boshqa san'at turlarini rivojlantirishga, xalqimiz tarixi va bugungi hayotining eng yorqin sahifalarini, mamlakatimizning erkin demokratik taraqqiyotini aks ettiruvchi asarlar yaratish*" ga da'vat etiladi.

Mazkur fan dasturida hozirgi adabiy jarayonning taraqqiyot tamoyillari, mazmun-mohiyatini, davr g'oyalarining ijtimoiy va ma'naviy hayotda tutgan o'rni, ijodkorlar yaratgan munosabati asarlarda qanday o'z ifodasini topganligini aniq asar tahlilida ochib berish ko'zda tutiladi, amaliy mashg'ulotlarda qo'yilgan masalalar orqali bilimlar mustahkamlanadi.

II. Fanning maqsad va vazifalari

«Hozirgi adabiy jarayon» o'quv fanining maqsadini yangi davr adabiyotining yetuk ijodkorlari faoliyati, yaratgan asarlarini o'rganish orqali turli janrlarga xos taraqqiyot tendensiyalarini belgilash; g'oyaviy-estetik va mafkuraviy yo'nalishi; mavzu va mazmuni; yangicha poetik uslubidagi asarlar haqida muayyan bilim va tushunchalarni, tahlil malakasini shakllantirish tashkil qiladi.

Hozirgi adabiy jarayonning yetakchi namoyandalari va ular ijodini g'oyaviy-estetik tahlili orqali o'quv fani talablari darajasida talabalarga muayyan nazariy bilimlar berish va mazkur davr adabiyotining yetakchi xususiyatlarini o'zlashtirish, bilim va malakalarini takomillashtirish ko'zda tutiladi.

III. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)

Adabiy jarayonda ro'y berayotgan yangiliklar va yangi tamoyillar

Talabalarni hozirgi adabiy jarayonda ro'y berayotgan yangiliklar – yangi tamoyillar keyingi davrda yaratilgan asarlarda hayot haqiqati, mustaqillik mohiyati

¹ Mirziyoyev Sh. Madaniyat va sport sohasida boshqaruv tizimini yanada takomillashtirish choratadbirlari to'g'risida // O'zbekiston adabiyoti va san'ati, 2017 yil 17 fevral.

qay darajada o'z ifodasini topganligi, davr tug'dirgan muammolar badiiy asarlarda qanchalik o'z aksiga ega bo'lganligi, ijod jarayonida yuzaga kelgan adabiy yo'nalishlar, uslubiy tendentsiyalar, shuningdek, insoniyatning umumbashariy hadriyatlarini, butun dunyo tafakkuri bilan yo'hrilgan jahon adabiyotining eng yaxshi namunalari ila tanishtirish, eng muhimi ularda badiiy asarga qanday yondoshish, tahlil qilish ko'nikmasini yuzaga keltirish maqsad qilindi.

Adabiy jarayon milliy va madaniy merosning ajralmas qismi sifatida. Adabiy jarayon va adabiy tanqid, adabiy-nazariy qonuniyatlar va yo'nalishlar. Adabiy jarayon va tarjima adabiyoti, badiiy adabiyot va nazariy adabiyotning o'zaro aloqasi va bir-birini boyitishi. Badiiy adabiyot janrlarining o'ziga xos xususiyatlari. Badiiylik va zamonaviylik prinsipi.

Bugungi kun she'riyati tamoyillari. Zamonaviy dostonlarda epiklik

Mustaqillik yo'liga chiqib olgan xalqni uyg'otuvchi, unda milliy g'urur va e'tiqod, istiqolol va istiqololga ishonch tuyg'ularini ulug'lovchi she'rlar bugungi adabiy jarayondagi yetakchi tamoyil ekanligi, mazkur tamoyildagi she'rlarda yangi tarixiy voqelikni his qilishga undovchi, ruhan yangilanish va poklanishga chorlovchi g'oyalar.

A.Oripovning «Ko'ztumor», Usmon Azimovning «Uyg'onish azobi» she'riy to'plamlari, Erkin Vohidovning «Vatan umidi» she'ri, Rauf Parfi, Muhammad Yusuf, Shavkat Rahmon, Azim Suyun, Halima Xudoyberdieva, Oydin Xojieva, Farida Afro'z, Iqbol Mirzo, Mahmud Toirov, Halima Axmedova, Zebo Mirzaeva, Xosiyat Bobomurodova, Sirojiddin Sayyid, Abduvali Qutbiddin, Guljamol Asqarova she'rlarining tahlili.

Epik elementlar aralashgan dostonlar. A.Oripovning «Hakim va ajal», E.Vohidovning «Ruhlar isyoni», M.Yusufning «Qora quyosh», U.Azimning «Xalil Sulton» dostonlari tahlili.

Hozirgi zamon hikoyalarning o'ziga xosligi va taraqqiyot tamoyillari.

Hozirgi o'zbek qissachiligida mavzu va muammo

Hikoyaning janr tabiatida tavsifiy-rivoyaviy tipdan novellistik tip sari siljish kuzatilishi. Janrda g'oyaviy-tematik ko'lamning kengayishi, gumanistik mazmun va psixologik tahlilning kuchayishi, ijtimoiy-axloqiy, ma'naviy, oilaviy konfliktlarning keskinlashishi, milliy kolorit va individual maneralarning ortishi.

Zamonaviy o'zbek qissachiligida O'.Hoshimov, Murod Muhammad Do'st, E.A'zam, X.Sulton, I.Sulton izlanishlari samaralari. Jamiyat tizimining o'zgarishi hayotda tub iqtisodiy burilish yasashi, qissalarda bir qator ijtimoiy muammolarning o'z ifodasini topishi. Qissalarda milliy qadriyatlar va ma'naviyatga e'tiborning kuchayishi. Zamonaviy qissachilik muammolarining tanqidchilikdagi tahlil va talqinlari.

Roman taraqqiyotini belgilovchi tamoyillar. Roman va adabiy tanqid munosabatlari

Roman janri taraqqiyotidagi asosiy tendentsiyalar. Davr o'zgarishi bilan roman mavzusining o'zgarishi. Shakl va mazmun mutanosibligi. Hayotning turli mavzularida ijod qilishning boshlanishi. Dialogik muloqotga asoslangan romanlar.

Mustaqillik davri romanlariga xos belgi-sifatlarining adabiy tanqidchilikdagi tahlil va talqinlari. N.Karimov, U.Normatov, B.Nazarov, A.Rahimov, Y.Solijonov, Z.Pardaeva, Sh.Doniyorova, I.Yoqubov adabiy- tanqidiy maqola va risolalarini o'rganish.

Yangi bosqichdagi o'zbek dramaturgiyasida janrlar modifikatsiyasi

Dramada janrlar modifikatsiyasi: (musiqali drama, musiqali komediya, drama – monolog, miniatyura). Dramaturgiyada badiiy mahorat va zamonasozlik. Zamon bilan hamnafas bo'lishda, xalqimiz ma'naviy talablarni qondirishda dramaturgiyaning o'rni.

Adabiy jarayon va tarjima adabiyoti

Ozod Sharafiddinov dunyo adiblari asarlari tarjimoni sifatida. Mutarjimning "Jahon adiblari adabiyot haqida" (–T.: Ma'naviyat, 2010) kitobi misolida. Talabalarni hozirgi adabiy jarayonda ro'y berayotgan yangiliklar – yangi tamoyillar keyingi davrda yaratilgan asarlarda hayot haqiqati, mustaqillik mohiyati qay darajada o'z ifodasini topganligi, davr tug'dirgan muammolar badiiy asarlarda qanchalik o'z aksiga ega bo'lganligi, ijod jarayonida yuzaga kelgan adabiy yo'nalishlar, uslubiy tendentsiyalar, shuningdek, insoniyatning umumbashariy qadriyatlarini, butun dunyo tafakkuri bilan yo'g'rilgan jahon adabiyotining eng yaxshi namunalari bilan tanishtirish, eng muhimi, ularda badiiy asarga qanday yondashish, tahlil qilish ko'nikmasini yuzaga keltirish maqsad qilindi.

Globallashuv davri o'zbek adabiyoti. Modern adabiyot mohiyati: falsafiy-estetik asoslari

Mustaqillik davrida yaratilgan badiiy asarlar. Yangilanishlar jarayonida inson mohiyati masalasi. Ommaviy madaniyatning kitobxon ma'naviyatiga ta'siri muammosi. Badiiy adabiyotda janrlar sintetizmi masalasi. San'atlararo aloqadorlik.

Hozirgi o'zbek adabiyotidagi realistik tasvir va modern yo'nalishi aro munosabatlar: bahslar, kontseptsiyalar. Modern va postmodern adabiyoti asarlariga taqlidning yuzaga kelishi.

IV. Amaliy mashg'ulotlari bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlarda talabalar adabiyot haqidagi bilim va ko'nikmalarini, muayyan malakalarni badiiy asarlar tahlili orqali mustahkamlab boradilar. Amaliy

mashg'ulotlar mavzularining rejasi va adabiyotlar ro'yxati talabalarga taqdim qilinadi. Rejada ko'rsatilgan masalalarni darslik yoki o'quv qo'llanma hamda ilmiy adabiyotlarga tayanib o'rganish tavsiya qilinadi.

Amaliy mashg'ulotda tavsiya etilgan ilmiy asarlar talqin, tahlil qilinadi:

1. Hozirgi o'zbek romanchiligidagi janriy izlanishlar.
2. Hozirgi o'zbek romanlarida tarixiy shaxslar talqini.
3. Zamonaviy o'zbek nasrida yoshlar xarakteri tasviri
4. Qissada milliy an'ana talqini.
5. Hikoyachilikdagi uslubiy izlanishlar
6. Hozirgi o'zbek hikoyasida qahramon masalasi.
7. Hozirgi o'zbek she'riyatining janriy xususiyatlari
8. Hozirgi o'zbek dostonchiligida janriy izlanishlar
9. Bugungi dramatik asarlar tahlili
10. Modern adabiyoti namunalari tahlili

V. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Talabaga mustaqil ishini tayyorlashda muayyan fanning xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi:

- Darslik va o'quv qo'llanmalar bo'yicha fan boblari va mavzularini o'rganish.
- Tarqatma materiallar bo'yicha ma'ruzalar qismini o'zlashtirish.
- Maxsus adabiyotlar bo'yicha fanlar bo'limlari yoki mavzulari ustida ishlash.
- Yangi ilmiy adabiyotlarni, adabiy jarayon tendentsiyalarini va estetik tamoyillarni o'rganish.
- Talabaning o'quv-ilmij-tadqiqot ishlarini bajarish bilan bog'liq bo'lgan fanlar bo'limlari va mavzularni chuqur o'rganish.
- Faol va muammoli o'qitish uslubidan foydalaniladigan o'quv mashg'ulotlari.
- Masofaviy (distansion) ta'lim.

Tavsiya etilayotgan mustaqil ta'limning mavzulari:

1. Bugungi adabiy jarayonda dostonchilik muammolari.
2. Istiqol davri adabiyotining taraqqiyot tendentsiyalari.
3. Istiqol davri o'zbek she'riyati sohasidagi izlanishlar.
4. Hozirgi adabiy tanqidchilik tamoyillari.
5. O'zbek tarixiy romanchiligining yuzaga kelishi va taraqqiy etish tendentsiyalari.
6. Hozirgi o'zbek qissachiligining janr va uslub xususiyatlari.
7. Bugungi kun o'zbek dramaturgiyasiga xos yetakchi xususiyatlar.
8. Bugungi kun o'zbek publitsistikasida davr muammolarining yoritilishi.
9. Dostonchilik muammolarini o'rganish.

VI. Asosiy va qo'shimcha o'quv adabiyotlar hamda axborot manbalari

Asosiy adabiyotlar

1. Normatov U. Ijod seҳri, T.: – Шарк, 2007.
2. Расулов А. Бадийлик – безавол янгилик. T.: – Шарк, 2007.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Алимбеков А. Юлдузнинг беш қирраси. – T.: Мухаррир, 2012.
2. Арасту. Поэтика. Ахлоқи кабир. – T.: Янги аср авлоди. 2004.
3. Аъзам Э. Шовқин. T.: Ўзбекистон, 2011.
4. Болтабоев Н., Махмудов М. Адабий-эстетик тафаккур тарихи. – T.: Мумтоз сўз, 2013.
5. Ёкубов И. Ўзбек романи тадрижи. – T.: Фан ва технология, 2006
6. Ёкубов И. Бадий-эстетик сўз сеҳри. – T.: Фан ва технология, 2011
- Ёкубов И. Бадий матн ва эстетик талқин. – T.: Фан ва технология, 2013
7. Жўрақулов У. Худудсиз жилава. – T.: Фан, 2006.
8. Жўрақулов У. Назарий поэтика масалалари. – T.: F.Ғулом, 2015.
- Исҳоқов Ё. Сўз санъати сўзлиги. – T.: Ўзбекистон, 2014.
9. Йўлдошев Қ. Ёник сўз. – T.: Янги аср авлоди, 2007.
10. Каримов Б. Қодирий соғинчи. – T.: Фан, 2004.
11. Каримов Б. Абдулла Қодирий ва герменевтик тафаккур. – T.: Академнашр. 2014.
12. Каримов Б. Рухият алифбоси. – T.: F.Ғулом, 2016.
13. Normatov U. Қўнғилларга кўчган шеърият. – T.: 2006.
14. Normatov U. Ижодкорнинг дахлсиз дунёси. – T.: 2009.
15. Расулов А. Бетакрор ўзлик. – T.: Мумтоз сўз, 2009.
16. Расулов А. Услуб – истеъдод портрети. – T.: 2013.
17. Расулова У. Нозирги адабий жараён. Мумтоз сўз, 2014.
18. Санжар Содик. Ижоднинг ўттиз лаҳзаси. – T.: Шарк, 2005.
19. Султон И. Озод. T.: Шарк, 2012.
20. Улуғов А. Қалб қандили. – T.: Академнашр, 2013.
21. Дўстмухаммад Х. Ижод – қўнғил мунавварлиги. – T.: Мумтоз сўз, 2010.
22. Шарафиддинов О. Ижодни англаш бахти. – T.: Шарк, 2004.
23. Ўзбек модерн шеърияти. T.: Янги аср авлоди, 2003.
24. Куронов Д., Раҳмонов Б. Ғарб адабий-танқидий тафаккури тарихи очерклари. – T.: Фан, 2008.
25. Қўшжонов М. Ўзбекнинг ўзлиги. – T.: Мерос, 1994.
26. Ғафуров И. Ҳаё – халоскор. – T.: 2006.
27. Ҳамдамов У. Янгиланиш эҳтиёжи. – T.: 2002.
28. Ҳамдамов У. Бадий тафаккур тадрижи. – T.: Янги аср авлоди, 2002.
29. Ҳаққулов И. Бадий ижод иқлими. – T.: 2010.

Elektron manbalar

1. www.litera.ru.
2. <http://www.literature.uz>
3. <http://www.zivonet.uz>
4. <http://www.natlib.uz>
5. <http://www.zivouz.com>
6. <http://www.turonlib.uz>
7. <http://files.school-collection.edu.ru>
8. <http://slovar.lib.ru>
9. <http://ru.wikipedia.org>
10. <http://feb-web.ru>
11. <http://dic.academic.ru>
12. <http://www.traktat.com>
13. <http://www.licev.net>
14. <http://ruslit.info>
15. <http://www.megabook.ru>
16. <http://www.bukinistu.ru>
17. <http://www.tutoronline.ru>